

Šiuolaikiniai migracijos procesai

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Diaspora ir gimtinė: su laisve ir be jos

Įvadas

Keli komentarai dėl pavadinimo: įtariau, kad daugiausia bėdų gali atsitikti su terminu *diaspora*, kuris ilgą laiką labiau lipo graikams, žydams ar armėnams, o štai jau kelios dešimtys metų įsigali naujausiuose migracijos tyrinėjimuose. *Diaspora* – tai tautos dalis, gyvenanti už savo tėvynės ribų. *Diasporos* santykis su kitais konkuruojančiais terminais: *Išėivija* – atrodo labiau patrauklus ir prigijęs žodis, bet ką daryti, kai kalbame apie kitame krašte gimusiųosius – II, III ar IV kartos lietuvius? *Pasaulio lietuvija* (plg. *polonija*) – čia negali būti atmesta pati gimtinė, kuri taip pat priklausys pasaulio lietuvių viešpatystei. Taigi tai *gimtinė+diaspora*. Tam tikra prasme konkuruoja ir terminas *pasaulio lietuvių bendruomenė*, tačiau čia kiekvienas pastebės, kad jis pirmiausiai reiškia organizuojamą diasporos dalį. Tai jau institucija. Lygiagrečiai *bendruomenės* sąvoka vartojama ir visiems vienos tautos nariams pasaulyje apibūdinti. Skirtumas tarp vienos ir antros prasmės akivaizdus. Pirmu atveju, PLB – tai tik plonytis organizuotų lietuvių sluoksnis, o ne visi lietuviai. Antru – visi lietuviai, net

jei jie sąmoningai nepasireiškia lietuviybėje. Bene arčiausiai tarptautinio žodžio *diaspora* atsiduria terminas *užsienio lietuviai*. Bet aš pasirinkau *diasporos* terminą, kuris angliškai kalbėje literatūroje, skirtoje lietuviams, ėmė įsitvirtinti bent jau pradėdant Antano Adomėno-Van Reenan knyga *Lithuanian Diaspora: From Königsberg to Chicago*¹.

Šio straipsnio tikslas yra panagrinėti platesnius – gal net teorinius – lietuvių diasporos ir gimtinės santykius, pabandyti susigaudyti ir suprasti, kaip keičiasi diasporos arba išėivijos lietuvių savijautos ir galvosena, priklausomai nuo to, kokioje būsenoje yra atsidūrusi gimtinė. Neabejodami galime sakyti, kad gimtinės ir jos visuomenės bei tautos laisvė yra nepaprastai svarbus faktorius, turintis įtakos diasporos pavidalams. Pastebėkime, kelių šimtų metų lietuvių emigracijos istorijoje ilgiausią atkarpą užima laikai, kai Lietuva buvo užkariauta ir prispausta, bet buvo ir tarpniai, kada emigracija vyko iš nepriklausomos Lietuvos – mažesniu mastu trisdešimtaisiais XX a. metais, ir žymiai platesniu – dabartinės nepriklausomybės sąlygomis.

Lūžio momentas, kuris padarė įtaką tiems santykiams, buvo 1990-ieji ir Lietuvos nepri-

klausomybės atkūrimas. Tai istorinis momentas, pakeitęs Lietuvos tautos ir diasporos padėtį. Galima tarti, kad Lietuvos nepriklausomos valstybės atkūrimas ir prisijungimas prie Europos Sąjungos taip pat lėmė reikšmingus, giluminius lietuvių diasporos Vakarų pasaulyje pasikeitimus.

Diasporos misijos pasikeitimai: praeities patirtys

Naujųjų laikų istorijoje migracija tapo vienu iš charakteringiausių bruožų. Yra socialinės istorijos ir lyginamųjų civilizacijų problemų tyrinėtojų, kurie XX amžių apskritai vadina emigracijų ir egzilio amžiumi. Nors emigracijos prielaidas lėmė ekonominių, socialinių ir politinių motyvų mišinys, tačiau emigracijos padariniai ir įvairių tautų diasporų susiformavimas didžiosiose Vakarų valstybėse visados buvo svarbus šiuolaikinio pasaulio, tarptautinių santykių ir net globalizacijos proceso faktorius. Jungtinė Karalystė labiau nei bet kada yra šitokių permainų pavyzdys.

Emigracijos, tautų atbudimo bei nacionalinių valstybių atsiradimo Vidurio Rytų Europoje XIX–XX a. procesai buvo tarpusavyje susiję, vienas kitą sąveikavo. Prancūzijos buržuazinė revoliucija, Napoleono Bonaparto karo kampanija, Lenkijos ir Lietuvos sukilimai, Vengrijos revoliucija, Balkanų karai ir Bulgarijos bei Rumunijos valstybių sukūrimas – visa tai buvo susiję su politinių emigrantų judėjimais.

Didžioji Emigracija iš antirusišką sukilimą pralaimėjusios Lenkijos ir Lietuvos XIX a. viduryje įsikūrė Prancūzijoje, nors jos veiklos aidai tada siekė ir Didžiąją Britaniją. Beveik per visą XIX amžių lenkų ir lietuvių imigrantai buvo ne tik pastebimas Prancūzijos užsienio politikos dalyvis, bet ir visos tarptautinės politikos faktorius. Ir priešingai: Lenkijos ir Lietuvos tautų išsivadavimo kovoje emigrantai buvo lemtinga atrama, susivokimo tarp-

tautinėje padėtyje šaltinis ir svarbi politinė korta derybose su eventualiais partneriais.

Nuo XIX a. paskutinių dešimtmečių itin išaugo imigrantų iš Vidurio Rytų Europos Vakarų Europoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose. Pirmojo pasaulinio karo metu savo prisikeliančių naujam politiniam gyvenimui tautų labai nepaprastai daug dirbo ir diasporos veikėjai. Galima sakyti, kad tuo metu Amerikos lietuvių judėjimas, aktyviai veikiantys jų lyderiai buvo vienas svarbiausių Lietuvos išsivadavimo ramsčių. Nors JAV vangiai ryžosi pripažinti Vasario 16-sios Lietuvą, tačiau neabejotina, kad lietuvių imigrantų *liaudies* diplomatinė talka turėjo didelę reikšmę.

Visa tai yra praeitis, kuri turi plačią istoriografiją. Alfredo Ericho Senno, Eberhardo Demmo, Alfonso Eidinto, Raimundo Lopatos ir kitų tyrinėjimai yra įtvirtinę svarbiausius moderniosios Lietuvos valstybės atsiradimo ir išėivijos veiklos sąsajas. Šio straipsnio uždaviniai ir apimtis neleidžia specialiai gilintis į istoriografijos visumą. Todėl norisi išryškinti tik keletą naujausių veikalų, apibendrinančių XX amžiaus pradžios tarptautinės politikos ir diplomatijos sceną, kurioje lietuvių išėivija suvaidino svarbų vaidmenį. Išskirtinę vietą čia užima amerikiečių istoriko Gary Hartmano knyga *Imigrantas kaip diplomatas*², kurioje yra nuosekliai išdėstyta emigracijos reikšmė tiek pačioje Lietuvos istorijos, tiek jaunos Lietuvos valstybės pripažinimo politikoje. Autorius labai taikliai atpažįsta bruožus, kurie atsirado lietuvių diasporos veikloje dėl sau prisiimtos nacionalinės misijos. Lietuvos atbudimas ir išėivijos rūpestis jaunos valstybės likimu buvo svarbus saviidentifikacijos svertas. Ryšys su gimtąja šalimi ir Amerikos piliečių teisių įsisavinimas ilgainiui tapo *diasporos* tapatumo pamatu.

Išskirtina ir kita knyga³, kurios autorius istorikas Juozas Skyrius prie mūsų aptarinėjamos problemos prasibrauna iš kitos pusės – ne tiek žiūri išėivijos tapatumo ir savo reikšmės sprendžiant tėvynės likimą, kiek

gilinasi į JAV politikos Baltijos regiono atžvilgiu klausimus.

Prie išėivijos faktoriaus Lietuvos laisvės byloje priskirtinos negausios, bet politiškai aktyvios lietuvių emigrantų grupės Vakarų Europoje. Pirmojo pasaulinio karo skersvėjuose lietuvių veikėjams, ir ne tik jiems, geriausias prieglobstis bei diplomatinis placdarmas buvo Šveicarija. Šveicariečių lietuvių politinės veiklos istorijos tyrinėjimuose išskirtina prieš keliolika metų pasirodžiusi istoriko bei diplomato Alfonso Eidinto knyga apie veikliausią tos aplinkos asmenybę Juozą Gabri-Paršaitį⁴. Po šių publikacijų negali kilti abejonių, kad Lietuvos Respublikos užsienio politika ne tik buvo glaudžiai susieta su išėivių egzistencijos faktu, bet daugeliu atveju buvo užsienio politikos kryptys, lygtąsa to darbo, kuris prasidėjo dar prie valstybės atkūrimą.

Pastebėtina ir tai, jog Pirmojo pasaulinio karo metais Šveicarijoje ir Prancūzijoje veikę lietuvių nacionalinio judėjimo dalyviai savo veiklos nesiejo su diasporos lūkesčiais, nesirūpino egzilinės bendruomenės išlikimu, bet save matė tiesioginiais Lietuvos valstybės atstatymo darbininkais, kurie dėl susiklosčiusių tarptautinių aplinkybių tiesiog buvo priversti vykdyti savo misiją ten, kur buvo sprendžiamas pokarinės Europos likimas. E. Demm tokią veiklą labai aiškiai atpažįsta jau minėto J. Gabrio-Paršaičio biografijoje. Lietuvių nacionalinio judėjimo aktyvistas autoriaus yra pristatomas, kaip *protodiplomatijos* pionierius, pramynęs kelius į tuos Vakarų valstybių kabinetus, kuriuose buvo daromi rimti tarptautinės politikos sprendimai.

XX amžius iš tiesų nepagailėjo Lietuvai okupacijų ir karų, represijų ir rezistencijų. Visoje šioje dramatiškoje istorijoje visad ženkliai reiškėsi emigracijos, egzilio, pasaulio lietuvių diasporos gyvasties pėdsakai. Be jų mes šiandien negalėtume suprasti proceso, atvedusio į dabartinę situaciją.

Išėivija: su valstybe ir be valstybės

Stebėdami XX a. vidurio tarptautinių santykių areną ir siekdami atpažinti lietuvių diasporai skirtą misiją iškart matome vieną labai svarbią aplinkybę. Vienoks krašto požiūris į išėiviją klostėsi tuomet, kai reikėjo kovoti už valstybės atstatymą arba ginti ją nuo tarptautinių pavojų. Kitokie išėivijos išbandymai arba viltys buvo sietini nepriklausomai valstybei formuluojant savuosius užsienio politikos uždavinius. Ir atvirkščiai, Lietuvai esant pavergtai diasporos potencialas buvo visų pirma nukreiptas į politinės šalies laisvės reikalą. Lietuvai tampant nepriklausoma valstybe vadavimo ar tautos dvasios ir kultūros išsaugojimo misija užsidarydavo, bendravimas su gimtine pereidavo į sugrįžimo, kapitalo investavimo ar poilsio sritis. Šią schemą neabejotinai tikslina dabartinė padėtis:

Naujoji Lietuvos laisvė atvėrė galimybes vieniems sugrįžti, bet kitiems – daug kartų didesnei masei – išemigruoti.

Čia atsiveria dar viena, nors ir šalutinė perspektyva, susijusi su mūsų aptariama laisvės sąlyga. Galima pagrįstai klausinėti praeities liudininkų ir dokumentų, kaip skyrėsi diasporos misijos supratimas kraštui pavergtam esant ir jam išsivadavus. Tačiau yra dar vienas laisvės efektas, susijęs su giluminiais mentaliniais pokyčiais po komunizmo ir sovietinio režimo žlugimo. Tarkime yra ryškus skirtumas tarp dviejų ekonominės lietuvių emigracijos bangų: ankstyvosios – XIX a. pabaigos–XX amžiaus pradžios – ir pokomunistinės. Savo statistiniais parametrais jos yra lygintinos, o motyvacija labai skirtinga.

Pirmoji ekonominių emigrantų banga paliko Lietuvą jai esant Rusijos imperijos nelaisvėje, sugulus į vieną tiek ekonominiams, tiek politiniams motyvams. Pvz., žemės ir darbo stygius + privaloma visuotinė karinė tarnyba. Tuo pat metu labai tikėtina, jog rusams Vaka-

rų krašte neatrodė didelė blogybė, kad mažėja katalikiškasis potencialas... Bent jau maištingieji lenkai išvykdami silpnina antirusišką frontą – tokios pozicijos pėdsakai istorikų yra seniai aptikti. O lietuvius nuo lenkų oficialiai net amerikiečiai ėmė skirti tik 1913 m.

Antroji didžioji banga – šiandieninė. Ji atsitiko būtent laisvės laikotarpiu, ne tik Lietuvai pasiekus nepriklausomybę, bet žmogui atgavus laisvę ir atsivėrus sovietiniam narvui, į kurį jis buvo įkalintas. Ši aplinkybė galėjo lemti, kad laisvės tikslą pasiekęs kraštas pradėjo prarasti savo laisvus žmones. Neabejojau, kad pereinamojo laikotarpio ekonominiai sunkumai taip pat yra ne mažiau svarbūs, tačiau emigracijos aiškinimuose visai neįžvalgiai yra pamirštos mentalinės aplinkybės.

Juk akivaizdu, kad logiškiau būtų lyginti vieną rusų viešpatavimo metų su kitu, lygiai taip pat – vieną nepriklausomybę su kita. Tačiau sovietmetis sumaišo visas kortas. Motyvų bėgti iš sovietijos buvo daug, bet galimybių ištrūkti – bemaž jokių. Būtent sovietmetis išsiskiria unikalios savybe – žmonių izoliacija nuo laisvo ir nelaisvo pasaulio. Pirmosios Respublikos žmonės ekonominę krizę taip pat sunkiai išgyveno, tačiau globalioji ekonomika ir turtingosios šalys – ypač JAV – buvo įsivedusios imigracijos kvotas. Tad mūsų varguoliams teko Brazilijos ir kitų Lotynų Amerikos šalių vilionės. Nors neabejotina, kad anuomet pasitenkinimo savais gyvenimais lygis buvo aukštesnis nei 10 deš. viduryje. Kalbu apie pasitenkinimo gyvenimu lygį, bet ne apie materialinio pasiturėjimo lygį.

XX amžiaus 3–4 dešimtmečiais Lietuvos politinis elitas gerai išmanė, ką reiškia išeivijos faktorius. Ir ne tik įgyvendinant užsienio politikos uždavinius, pešantis su Lenkija dėl Vilniaus krašto. Anuometinėje valstybės politinėje dienotvarkėje buvo sąmoningai keliamas emigracijos iš Lietuvos reguliavimo (jei ne skatinimo) klausimas. Populiariojo profesoriaus Kazio Pakšto koncepcija apie lietuviškų kolonijų reikšmę. Nuskurdusią

lietuvių emigracija į Pietų Ameriką kartais net buvo atvirai sietina su socialinio garo slėgio sumažinimo politika.

Lietuvos valdžia skatino JAV lietuvių kapitalo sugrįžimą į gimtinę, nors ši odisėja neretam baigėsi, jei ne bankrotu nepriklausomoje valstybėje, bent jau nacionalizacija po sovietų invazijos. Dar viena svarbi aplinkybė turėjo įtakos Lietuvos užsienio politikos ir Amerikos lietuvių santykiams. Didesnė dauguma lietuvių kilmės amerikiečių buvo darbininkai. Socializmo ir komunizmo idėjos jiems pamažu pranoko tautinius sentimentus. A. Smetonos autoritarinio režimo metamas nacionalizmo šešėlis buvo neigiama aplinkybė JAV lietuvių *kairuolių* aplinkoje. O komunistuojantys Amerikos lietuviai vargu ar galėjo būti Lietuvos užsienio politikos talkininkai JAV administracijos akyse. Kita vertus, šiuo klausimu nėra aiškiai savo pozicijų suformulavusi istoriografija. Rimtesni tyrinėjimai čia tikrai praverstų.

Po nepriklausomybės praradimo 1940 m. politinė emigrantų reikšmė vėl išaugo. Prezidentas A. Smetona, atsidūręs užsienyje ir galiausiai trumpam apsisostojęs JAV, bandė formuluoti tokius Lietuvos ateities uždavinius, kurie neišvengiamai buvo susiję su tarptautiniais santykiais. Tačiau Antrojo pasaulinio karo padariniai Lietuvai nesuteikė galimybes pasinaudoti pergalės prieš fašistinę koaliciją vaisiais. Greičiau pasakytume, kad Lietuva liko tos pasaulinės pergalės užstatu, kurį sovietų rankose paliko nugalėtojai.

Ilgį sovietinės Lietuvos okupacijos dešimtmečiai ypatingai išryškino Lietuvos diplomatinės tarnybos Vakarų šalyse vaidmenį. Pirmiausia, jis turėjo simbolinę okupuotos valstybės tęstinumo misiją, pabrėžiančią, kaip įrodinėjo ilgametis diplomatinės tarnybos šefas Stasys Lozoraitis, kad vienintelis Lietuvos valstybės padėtį pasaulyje lemiantis faktorius yra sovietinė okupacija. Ta pozicija reiškė, kad jei dėl kokių nors priežasčių sovietai iš Lietuvos pasitrauktų, dauguma Vakarų

valstybių automatiškai pripažintų mūsų suverenumą. Istorikai lietuviškos diplomatijos laikotarpiui po Antrojo pasaulinio karo yra paskyrę svarių darbų. Neseniai pasirodžiusi Lauryno Jonušausko studija apie lietuvių diplomatinę tarnybą egzilyje parodo tuos veiksmus, kurie lėmė ne tik simbolinį okupuotos Lietuvos diplomatinį reprezentavimą, bet ir aplinkybes, kuriomis buvo formuojamos eventualios atsikūrusios Lietuvos valstybės užsienio politikos gairės. Nors didelę dalį laiko anuometinei egzilinei tarnybai atėmė kova su paprasčiausiais materialiniais nepriekliais, konkurencija dėl kompetencijų su *Vyriausiuoju Lietuvos Išlaisvinimo Komitetu* (VLIK'u), tačiau nemaža dalimi buvo prisidėta prie bendros *pavergtųjų* arba komunistinių Vidurio Rytų Europos šalių politinės emigracijos sluoksnių kuriamos ateities vizijų.

Neabejotina, kad viena didžiausių Pirmosios Respublikos gyvavimo problemų buvo Vilniaus klausimo ir santykių su Lenkija ateitis. Galime teigti, kad būtent emigracijoje per kelis dešimtmečius buvo brandinama Lenkijos ir Lietuvos susikalbėjimo perspektyva.⁶ Nemažai prie konceptualinio abiejų tautų būsimoios užsienio politikos svarstymo bei derinimo prisidėjo tiek Stasys Lozoraitis vyresnysis, tiek jo sūnus ir pasekėjas Stasys Lozoraitis jaunesnysis. Jiems pavyko surasti tinkamus dialogo partnerius lenkų stovykloje. Lūžis būsimoios Lenkijos Rytų politikos įsivaizdavimuose buvo pasiektas nepaprastai didelėmis lenkų politinių emigrantų, susibūrusių apie Paryžiuje leistą žurnalą *Kultura* ir jos redaktorių Jerzy Giedroją, pastangomis. Galima teigti, kad stebėtojams ir tarptautinių santykių ekspertams malonią nuostabą kėlęs naują nepriklausomybės istoriją pradėjusios Lietuvos ir pokomunistinės Lenkijos politinių sluoksnių gebėjimas įveikti istorinių traumų slenksčius buvo išugdytas visų pirma emigracijoje.

Vadavimasis iš sovietų valdžios bei pirmieji nepriklausomos Lietuvos valstybės žingsniai tarptautinėje arenoje buvo vedami

ne tik išsaugotų Pirmosios Respublikos diplomatinės tarnybos simbolių, bet ir plačios pasaulio lietuvių talkos. Iki šiolei nei istorikai, nei politologai nėra deramai įvertinę to įnašo, kurį *Pasaulio lietuvių bendruomenė* įnešė į Lietuvos laisvės bylą. Kita vertus, būtent dėka lietuviškosios išeivijos, ypač Amerikos lietuvių veiklos bei ryšių su gimtuoju kraštu, atkurtos Lietuvos valstybės ateities vizija, užsienio politikos gairės, orientacija į NATO daugumos lietuvių buvo suvokta kaip visiškai natūralus dalykas. Emigracijos faktorius stiprino proamerikietiškus sentimentus, o JAV daugelio Lietuvos piliečių jausenose buvo lyg artimiausias kaimynas.

Lietuva ir diaspora: senoji ir naujoji išeivija

Dabartinė pasaulėtvarka, globalizacijos prieštaravimai, per keliolika ekonominių permainų metų staiga ūgtelėjęs emigracijos iš Lietuvos srautas yra nepaprastai svarbūs faktoriai, nuo kurių turi priklausyti Lietuvos užsienio politikos orientyrai. Kita vertus, kai kurie migracijos bei atsinaujinančios lietuvių išeivijos reiškiniai verčia subtiliai sieti vidaus ir užsienio politikos uždavinius.

Šiandien yra visiškai pagrįstas susirūpinimas lietuvių emigracijos ir naujosios išeivijos santykių su tėvyne pasikeitimu. Tačiau tas rūpestis dažniausiai yra siejamas su vidaus politika, ekonominių ir socialinių procesų perspektyva. Galimas požiūris, jog užsienio politikos visa tai neliečia, kad pagrindiniai strateginiai Lietuvos interesai tarptautinėje arenoje neturi priklausyti nuo tokių šalutinių aplinkybių, kaip didesnis ar mažesnis imigrantų iš Lietuvos susitelkimas JAV, Didžiojoje Britanijoje ar Ispanijoje. Tačiau, ar įsivaizduojama, tarkim, tokia situacija, kai ekonominės emigracijos iš Lietuvos srautai krypsta į Vakarų, o Lietuvos užsienio politikos prioritetai – į Rytus? Greičiausiai, tai menkai tikėtina.

Lietuvių diasporos vaidmuo Lietuvos valstybės ir visuomenės raidai, taip pat politikos formavimui yra nulemtas kelių dalykų. Pirmausia, iki šiolei didžiausia, geriausiai organizuota ir tikslingiausiai veikianti lietuvių diasporos dalis yra JAV – valstybėje, kuri diktuoja šiuolaikinių tarptautinių santykių madas. JAV lietuviai, kaip ir vadavimosi iš sovietų dešimtmečiais, taip ir Lietuvos įsitvirtinimo politiniame pasaulyje žemėlapyje laikotarpiu buvo ir yra svarbus liaudiškosios diplomatijos arba tiesiog liaudiškojo lobizmo veiksnys. Per lietuviškųjų sentimentų Amerikoje sklaidą Lietuva tampa labiau pastebima, atpažįstama, sava ir patraukli. Ši sena, kaip ir pati Amerikos lietuvių bedruomenė, misija neturėtų keistis. Lietuvos nesugebėjimas pasinaudoti šia aplinkybe būtų didelė nesėkmė ir nedovanotina užsienio politikos klaida.

Šiandien tam tikras viltis turėtume sieti ir su Vakarų Europos (Didžiosios Britanijos, Airijos) lietuviais, kurių skaičius per keliolika pastarųjų metų išties tapo išpūdingas, o sentimentai tėvynei – ne itin stipriai pasireiškiantys. Nebent per krepšinio rungtynes. Britanijos lietuvių masę šiandien sudaro naujieji ekonominiai imigrantai, kurių dauguma iki prisijungimo prie Europos Sąjungos buvo nelegalūs darbininkai, vengiantys atviro kultūrinio ir organizacinio darbo. Ekonominė šios diasporos dalies potenciala yra labai nedidelė, tad ir kokia nors ženklėnė reikšmė jų naujos gyvenimo vietos politikoje yra menkai tikėtina.

Senoji išeivija, sukaupusi viešo lietuviško darbo patyrimą, yra racionaliai prognozuojama, susiorganizavusi, palaikanti reguliarius, institucionalizuotus santykius su Lietuvos Seimu ir administracija. Tačiau naujieji lietuvių išeiviai, nors ir gerokai lenkiantys savo skaičiumi pokario politinius emigrantus, dar tik brandina bendruomeninio veikimo ir tautinio ryšio su tėvyne principus. Čia įžiūrėtina svarbi aplinkybė, kuri turi įpareigoti ir Lietuvos politikos vykdytojus. Ji yra

susijusi su nelegalios padėties imigracijos šalyse kaita. Dvigubos pilietybės derinimas, specialių naujosios išeivijos informavimo, dalyvavimo Lietuvos reikalų svarstybose, balsavimo sąlygų gerinimo darbas negali būti judinamas iš vietos be Lietuvos vyriausybės ir politinių sluoksnių dalyvavimo.

Diasporos likimas – Lietuvos politikos rūpestis

Greta to akivaizdaus teiginio, kad išeivijos klausimas yra sietinas su užsienio politikos prioritetais, o užsienio politika savo ruožtu pinasi su socioekonominė valstybės perspektyva, pasakytini dar keli dalykai. Mūsų valstybės politinių sluoksnių rūpestį lietuvių diasporos likimu skatina ekonominiai ir politiniai interesai.

Ekonominius Lietuvos interesus, susijusius su išeivija, galima paryškinti Airijos pavyzdžiais. Ekspertai, kurie nagrinėjo Airijos ekonominio šuolio anatomiją, yra pastebėję, kad itin svarbus to reiškinio šaltinis buvo airių gebėjimas iš viso pasaulio pritraukti airiškos kilmės kapitalą. Minimi apie 35 000 airių, persikėlusių arba perkėlusių savo biznesus į *pažadėtąją žemę*. Tokia kryptimi Lietuvos vyriausybės yra padariusios keletą žingsnių, tačiau toli gražu šie politikos mėginiai neįgijo strateginio prioriteto reikšmės. Išeivija tiesiog yra neįvertinta, o investicinio atraktyvumo sodrinimas tautiniais sentimentais iki šiolei menkai išnaudotas. Išeivijos dalyvavimas krašto socialinės ir ekonominės pažangos darbe turi galimybę didėti. Visų pirma dėl prisijungimo prie NATO. Tačiau Lietuvos užsienio politikos vairininkai turi maksimaliai išnaudoti turimas priemones skatinti, jei ne grįžimą į protėvių žemę, bent virtualų ryšį su ja.

Šiandien dar negalime lyginti naujųjų, po-sovietinės kartos išeivių ekonominės galios su senaisiais diasporos sluoksniais. Tačiau dėl nereguliaraus, neretai laikino, t. y. sezoninio

migracijos srauto, dėl artimų ryšių su giminėmis ir dėl tam tikros tendencijos vežti svetur uždirbtus pinigus į Lietuvą, galima pastebėti ženkliai finansines injekcijas, kurias Lietuvos ūkis jau dabar patiria. Gerai žinomi faktai, kad Pirmosios Respublikos laikais išeivių gimtinių siunčiami pinigai prilygo kone 10 nuošimčių anuometinio šalies biudžeto.

Skirtingai nuo XX a. 3-čio dešimtmečio, šiandien mes nežinome net prognostinių ekonominių emigrantų į Lietuvą parvežamų pinigų kiekio, nors neabejotina, kad jie prisideda prie „Baltijos tigro“ suolių.

Kokios permainos šiuose baruose laukia Lietuvos administracijos? Kokie aspektai turi būti stebimi? Politikos ekspertai sako, kad JAV prezidento G. Busho sprendimas imtis nelegalios darbo jėgos amnestijos toli gražu nėra jo meilės imigrantams išraiška. Viena vertus, terorizmo baimė verčia stiprinti migracijos srautų kontrolę, tačiau iš dvidešimties milijonų meksikiečių JAV yra daug legalių balsuotojų. Imigrantų simpatijos – didelis G. Busho komandos siekis.

Iš čia išplaukia svarbios politinės aplinkybės, kurios liečia tiek išeivijos rūpestį gimtojo krašto likimu, tiek Lietuvos užsienio politikos bei Lietuvos valstybės ateities perspektyvas. Neabejotina, kad Lietuvos piliečių, dirbančių ir gyvenančių užsienyje, negalima išbraukti iš mūsų valstybės, liberaliosios demokratijos, provakarietiško kurso svarstybų.

Jei antvakarietiškoms ir radikalioms jėgoms nepasiseks sustabdyti Lietuvos eurointegracijos, jei prasiplės legalaus darbo Vakarų Europoje galimybės, labai tikėtina, kad jau šiandien Lietuvoje padaugės buvusių trumpalaikių emigrantų ar net sezoninių lietuvių darbininkų iš Didžiosios Britanijos, kurie neretai susilaukydavo nuo apsilankymo savo gimtiniame dėl teisinių aplinkybių arba kelionės kaštų.

Europos Sąjungos erdvėje laisvai judantys mūsų piliečiai išvengs ir savo valstybės pasienio tarnybų perdėto uolumo. Pamažu nustos reikšmės rūpestis, kiek pinigų vežasi Londo-

no picų kepėjas per savo reikšmę prarandančią Lietuvos vakarinę sieną. Šengeno režimas įsigaliojo. Judrumas padidėjo, o nemalonių procedūrų ir smulkių ar stambių kyšių suma baigia ištirpdyti laikas.

Galiausiai, šiandien grįžtančiųjų srautai ima susilyginti. *Round Trip to the Global World*.

Dabar pagalvokime, ką migracija turi bendro su Lietuvos politiniu gyvenimu ir ar gali Lietuvos politikos strategai visiškai ją apeiti? Mančiau, kad ryšys yra tiesioginis. Rinkėjų mažėjimas ir elektorato socialinių, intelektualinių savybių kitimas akivaizdžiai yra susijęs su kelių šimtų tūkstančių balsuotojų nutekėjimu iš Lietuvos. Judresni, darbštesni, drąsesni, kartais ir protingesni Lietuvos piliečiai atitolsta nuo balsavimo urnų, palikdami gimtiniame labiau kontrastingą padėtį: į dvi stovyklas vis pikčiau besidalijančią publiką. Viena stovykla – išsilavinę, prakutę, prasiimušę, laimėję ir protu bei prakaitu užsidirbę geresnį gyvenimą viršutiniai sluoksniai. Kita – permainų ir nesėkmių nualinti, įpykę, labiau socialinio keršto nei pažangos ištroškę, viskuo nusivylę žemieji liaudies sluoksniai.

Darau prielaidą: emigracija labiausiai silpnina provakarietiško viduriniojo sluoksnio formavimosi procesą. Į Rusiją uždarbui emigrantai dar ilgai nevažiuos, jei iš viso kada nors važiuos. Tad tikėtina, kad emigravęs elektoratas yra svarbi liberaliosios demokratinės tėvynės ateities socialinė atrama. Todėl susirūpinimas lietuviškais balsadėžėmis Vakarų pasaulyje – pirmiausiai JAV ir Europos šalyse – yra svarbus Lietuvos valdžios uždavinys. Lietuva gali labai daug laimėti iš emigracijos, jei tik nepasitenkins ištiestų muitininkų rankų paradu.

Jei Lietuvos politika tinkamai balansuos tarptautinius ir vidaus reikalus, galime neabejoti, kad užsienio politikoje išeivijos reikšmė artimiausiu metu turėtų sustiprėti.

ti. Globalizacijos žingsniai yra tokie platūs, kad turime neabejoti darbo jėgos (tuo pačiu ir elektorato) mobilumu. Lietuvos užsienio politikos ir apskritai naujųjų tarptautinių

santykių laukia rimti iššūkiai, susiję su tuo mobilumu, kaip esmine naujosios pasaulėtvarkos savybe. Svarbu laiku tai pamatyti ir tinkamai pasiruošti pasitikti ateitį.

Nuorodos

1. Van Reenan A. J. (Adomėnas), *Lithuanian Diaspora: Königsberg to Chicago*. Lanham, New York, London: University Press of America, 1990.
2. Hartman G. *The Immigrant as a Diplomat: Ethnicity, Nationalism, and Shaping of Foreign Policy in the Lithuanian American Community, 1870-1922*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 2002.
3. Juozas Skyrius. *U.S. Government Policy toward Lithuania, 1920-1922: Recognition of Lithuanian Independence*. Chicago: Lithuanian Research and Studies Center, 2000.
4. Eidintas Alfonsas. *Slaptasis lietuvių diplomatas*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras, 1991; taip pat žr. Įžvalgią to paties autoriaus apybraižą *Lietuvių kolumbai: lietuvių emigracijos istorijos apybraiža*: Vilnius, Mintis, 1993.
5. Wyman M. *Round-Trip to America: The Immigrants Return to Europe, 1880-1930*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1993.
6. Plačiau žr.: Egidijus Aleksandravičius. Politinių veiksmų realijos ir marginalijos (*Lenkų klausimas lietuvių išėvijoje*)// *Darbai ir dienos*, Nr. 30, p. 147-166.

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

DIASPORA AND HOMELAND: WITH AND WITHOUT FREEDOM

The purpose of this paper is to explore the interaction of the Lithuanian diaspora and the homeland in an attempt to understand how the attitudes and thinking of the Lithuanians abroad were influenced by the social and political conditions prevailing in the homeland. The freedom of the homeland society is an important factor affecting the

structure of diaspora. The reestablishment of political independence of Lithuania and the membership in the European Unity had performed influence on the emigre communities in the West. The impact of the Lithuanian diaspora on the development of homeland state institutions and political formation is also discussed in this article.